

MLADI I NASILJE: IZMEĐU PERCEPCIJE I REALNOSTI

Izvorni naučni rad

YOUTH AND VIOLENCE: BETWEEN PERCEPTION AND REALITY

Original scientific paper

Irma KOVČO-VUKADIN

Sažetak

Nasilje mladih u posljednjih nekoliko desetljeća izaziva sve veću pažnju javnosti, kako laičke, tako i stručne. Primjeri tragičnih slučajeva nasilja maloljetnika, zahvaljujući senzacionalističkom medijskom izvještavanju, potiču brojne javne rasprave o delinkvenciji mladih i adekvatnom društvenom odgovoru. Medijski kreirana slika nasilja i delinkvencije mladih stvara atmosferu u kojoj građani postavljaju pitanja sigurnosti u društvu (kako za sebe tako i za svoju djecu) i budućnosti konkretnog društva. Medijski prikazi nasilja mladih nerijetko rezultiraju svojevrsnom „sotonizacijom“ mladih, odnosno, kreiranjem moralne panike kojom se kompletan dio populacije percipira potencijalno opasnim. Iz takve percepcije problema se često formuliraju zahtjevi za strožim kažnjavanjem mladih za koje znamo da nema očekivani učinak, ali zadovoljava populističke zahtjeve kojima popuštaju mnoge vlade. Strože kažnjavanje (koje se uglavnom svodi na legislativne promjene i promjene sudske prakse kažnjavanja) se tako prezentira kao „osjetljivost“ na potrebe građana za većom sigurnošću u društvu. Stručnjaci i znanstvenici se u tom kontekstu vrlo uspješno ignoriraju i utišavaju jer ne daju recepte za „brza“ rješenja već upozoravaju na složenost problema i važnost promišljene i sveobuhvatne strategije suočavanja s problemom koja treba biti temeljena na realnim pokazateljima.

Cilj ovog rada je analiza razlika u konstrukciji problema „nasilje mladih“ ovisno o pristupu – medijski stvorenoj percepciji s jedne strane i aktualnim kriminološkim spoznajama, s druge strane, obzirom da različiti pristupi rezultiraju različitim ponuđenim rješenjima. U kontekstu kriminoloških spoznaja se daje prikaz trendova i strukture nasilnog ponašanja mladih u zemljama europskog prostora (s posebnim osvrtom na Hrvatsku i Federaciju Bosne i Hercegovine) te sažetak značajnijih obilježja i utvrđenih korelata nasilnog ponašanja mladih. Zaključno se predlaže izbalansirani pristup u reakciji na nasilno ponašanje mladih.

Ključne riječi

mladi, delinkvencija, nasilje, društvena reakcija, mediji, stručnjaci

Abstract

Youth violence in the past few decades provokes increasing public attention, to lay people and professionals as well. Examples of tragic cases of juvenile violence, thanks to sensational media coverage, encourage many public

discussions about juvenile delinquency and the appropriate social response. The media created images of violence and juvenile delinquency generates an atmosphere in which citizens raise issues of security in society (both for themselves and for their children) and the future of that society. Media portrayal of youth violence often result in a 'satanization' of young people, or in moral panic, by which is a complete segment of the population perceived as a potentially dangerous. This perception quite often results in demands for harsher punishment for young people, despite the current knowledge on ineffectiveness of this approach, but it satisfies the populist demands which indulge many governments. Harsher punishment (which is mostly limited to legislative changes and judicial practice) is also presented as a „sensitivity“ to citizens' demand for greater security in society. In this context, experts and scholars are very successfully ignored and silenced because they fail to give recipes for "quick" solutions but point to the complexity of the problem and the importance of thoughtful and comprehensive strategy for dealing with a problem that needs to be based on realistic indicators.

The aim of this paper is an analysis of the differences in the construction of the "youth violence" regarding different approaches - the media- created perception on the one hand and current criminological knowledge, on the other hand, considering that different approaches yield different solutions. In the context of criminological knowledge, an overview of trends and structure of youth violence in the countries of the European area is given, as well as summary of the significant features and correlates of youth violence. Finally, a balanced approach in reaction to youth violence is proposed.

Key words

youth, delinquency, violence, societal response, media, professionals

UVOD

Nasilje je uvijek aktualna tema za stručnjake i znanstvenike iz područja društvenih znanosti. Nasilje mladih izaziva još veću pažnju radi specifične dobi i posljedica koje nasilje ima za počinitelje takvih djela, tako i za njihove žrtve (obzirom da su žrtve nasilja mladih vrlo često njihovi vršnjaci). Medijsko praćenje slučajeva ekstremnog nasilja mladih stvara iskrivljenu sliku o mladima kao generaciji koja se ne može kontrolirati i koja predstavlja opasnost za građane. Nasilno ponašanje se često prikazuje kao „ničim izazvano“, bezrazložno ili „objesno“ čime se povećava razina straha kod građana određenog društva jer stvara percepciju vrlo moguće viktimizacije. U tako stvorenoj atmosferi straha od mladih često prozivaju stručnjake i političare da iznađu brza i učinkovita rješenja tog problema. Nerijetko se zahtijeva strože kažnjavanje mladih jer se upravo u drugačijem položaju mladih u kaznenopravnom sustavu (posebni zakoni koji, u smislu sankcija, predviđaju odgojni pristup u formalnoj reakciji na delinkventno ponašanje mladih umjesto kažnjavajućeg) nalazi i razlog za nasilno ponašanje mladih. Argumenti znanstvenika i stručnjaka koji pokušavaju upozoriti na složenost etiologije nasilnog ponašanja mladih se ignoriraju i relativiziraju te se u pooštavanju sankcija za mlade vidi jedino rješenje (bez obzira

na dokazanu neučinkovitost takvog pristupa). Vlade mnogih zemalja popuštaju pred ovakvim traženjima jer se u suprotnom, vladajuće opcije proziva radi nespoznobnosti u pružanju sigurnosti građanima.

S druge strane, postoji cijeli niz istraživanja i studija koje se ozbiljno bave problemom nasilja mladih i koji upozoravaju na složenost etiologije i učinkovitih rješenja. Stručnjaci koji se sustavnije bave nasilnim ponašanjem mladih ne nalaze svoj medijski prostor iz razloga bitnih obilježja suvremenog izvještavanja o kriminalitetu – senzacionalizmu. Priče o nasilnim mladim pojedincima koji bez ikakvog razloga, iznenada napadaju nedužnu žrtvu će naći svoj prostor u medijima jer zadovoljava sve bitne kriterije vrijednosti vijesti o kriminalitetu – neuobičajenost, nepredvidivost, nasilje, mladi, jednostavnost. Bilo koji pokušaj objašnjenja nasilnog ponašanja mladih se vrlo često prezentira kao pokušaj opravdanja takvog ponašanja što se, u smislu učinka, pretvara u svoju suprotnost.

Cilj ovog rada je analiza razlika u konstrukciji problema „nasilje mladih“ ovisno o pristupu – medijski stvorenoj percepciji s jedne strane i aktualnim kriminološkim spoznajama, s druge strane, obzirom da različiti pristupi rezultiraju različitim ponuđenim rješenjima.

PERCEPCIJA NASILNOG PONAŠANJA MLADIH

Mediji imaju izuzetnu ulogu u suvremenom društvu. Premda se značaj medija značajno pomakao od shvaćanja da mediji govore ljudima što da misle, mediji su i dalje značajni u smislu određivanja tema javnih rasprava i mainstream diskursa, jer, kako navodi Cohen (1963, 13): „tiskovine možda nisu učinkovite u tome da čitateljima govore što da misle, no izuzetno su učinkovite u tome da čitateljima govore o čemu da misle“.

Većina građana nema direktno iskustvo s kriminalitetom pa ipak imaju mišljenje i stav prema počiniteljima kaznenih djela, žrtvama i učinkovitoj kaznenoj politici. Socijalni konstruktivisti pojašnjavaju proces kreiranja socijalno konstruirane realnosti. Prema njima (Surette, 2007), ljudi stječu socijalno znanje iz četiri izvora: osobnog iskustva (doživljena realnost), značajnih drugih (prijatelji, obitelji), drugih socijalnih institucija (škole, crkva, sindikati) i medija (simbolična realnost). Socijalno konstruirana realnost tako predstavlja rezultantu neposredne i simbolične realnosti i tako konstruirana realnost se doživljava kao „realni“ svijet svakog pojedinca. S obzirom na skromno neposredno iskustvo s kriminalitetom, mediji postaju značajan izvor znanja o kaznenim djelima, počiniteljima kaznenih djela, žrtvama, funkcioniranju tijela društvene kontrole kriminaliteta i kaznenoj politici.

Rezultati brojnih istraživanja na ovu temu pokazuju da mediji kreiraju iskrivljenu sliku o kriminalitetu. Reiner i sur. (2003) navode kako se odnos medijskog prikaza kriminaliteta u usporedbi sa službenim statistikama kriminaliteta smatra „zakonom

suprotnosti“ jer su karakteristike kriminaliteta, počinitelja kaznenih djela i žrtava koje se prikazuju u medijima krajnja suprotnost obrazaca koje proizlaze iz službenih podataka o kriminalitetu. Pollak i Kubrin (2007.) navode kako postoje različite dimenzije izvještavanja o kriminalitetu na koje se primjenjuje ovaj „zakon različitosti“: incidencija i sadržaj izvještavanja o kriminalitetu (za koji navode rezultate nekolicine istraživanja koja dokazuju kako službene statistike izvještavaju o dominantno nenasilnom kriminalitetu, dok mediji izvještavaju uglavnom o nasilnom kriminalitetu, često kreirajući percepciju „epidemije nasumičnog nasilja“) te obilježja počinitelja i žrtava (kao interesantan trend navode izvještavanje o nasilnim deliktima mladih te rezultate istraživanja po kojima mlade žrtve dobivaju manje medijskog prostora od mladih počinitelja nasilja. U odnosu na izvještavanje o žrtvama generalno autori navode kako se stvara dojam nasumičnog karaktera viktimizacije, što znači da svi mogu postati žrtve kaznenih djela).

Yanich (2005) je usporedio medijsko praćenje kriminaliteta (i viktimizacije) odraslih i djece i nalazi značajne razlike u medijskom prikazivanju kriminaliteta (i viktimizacije) odraslih i djece, djelomično suglasje i nesuglasje sa službenim podacima o kriminalitetu, te rezultate koji potkrepljuju zaključak kako način izvještavanja obeshrabruje kritičko promišljanje (slučajevi se prikazuju na individualnoj razini bez imalo stvarnog konteksta što kod publike stvara dojam da svatko može postati žrtva).

Medijsko izvještavanje o kriminalitetu (uz iskustvo neposredne i posredne viktimizacije) je značajan element u kreiranju osjećaja (ne)sigurnosti građana. Smolej i Kivivuori (2006) su istraživali odnos između vijesti o kriminalitetu i straha od nasilja koristeći podatke finske nacionalne viktimizacijske studije i kao glavne navode sljedeće rezultate: čitanje prvih stranica novina je povezano sa izbjegavajućim ponašanjima i višim stupnjem zabrinutosti oko moguće viktimizacije; oni koji su izloženi većem broju izvora vijesti o kriminalitetu iskazuju veći strah od kriminaliteta, a kao interesantan rezultat navode snažnu povezanost nezaposlenosti sa strahom od nasilja.

U svakoj državi se dnevno desi određeni broj kaznenih djela, no samo određeni broj tih kaznenih djela dobije svoj medijski prostor, odnosno postanu vijest. Vijesti o kriminalitetu tako postaju posredovani konstrukt realnosti. Mediji se u odabiru kaznenih djela o kojima će izvještavati koriste određenim vrijednostima koje autori s ovog područja nazivaju „vrijednostima vijesti o kriminalitetu“. To su one okolnosti nekog događaja koja povećavaju vjerojatnost da će vijest biti vrijedna vijesti („news worthiness“), odnosno da će biti interesantna publici (no iza tako često navođenog interesa javnosti se često krije tek želja za povećanjem ili održavanjem naklade; više o tome u: Hamilton, 2007). Jewkes (2004), referirajući se na prostor Velike Britanije, navodi slijedećih 12 novih struktura i vrijednosti vijesti: 1. prelazak praga (threshold), 2. predvidljivost, 3. pojednostavljenje, 4. rizik, 5. individualizam, 6. seks, 7. „celebrity“ status, 8. blizina, 9. nasilje, 10. spektakl, 11. djeca i 12. konzervativna ideologija i političko odvratanje. Nasilje je valjda „najstarija“ i najstabilnija vrijednost vijesti. Postoji, moglo bi se reći, vječita fascinacija nasiljem, vjerojatno iz razlo-

ga posljedica koje u najdrastičnijim primjerima donosi. U literaturi s ovog područja se često, u kontekstu promišljanja vrijednosti vijesti spominje krilatica „If it bleeds, it leads“ (Ako ima krvi, prolazi). Druga značajna vrijednost vijesti su djeca – u ulozi počinitelja ili u ulozi žrtve kaznenog djela. Jasno je dakle da kombinacija ovih dviju vrijednosti vijesti u jednom događaju garantira da će događaj postati vijest. Interesantno je, međutim, kako se u slučajevima nasilne viktimizacije djece (posebice u slučajevima kada su počinitelji odrasle osobe) i dalje dešava svojevrsno romantiziranje djetinjstva (u smislu načina izvještavanja koje poziva na zaštitničke emocije i na akciju u smislu zaštite djece, prozivanje odgovornih državnih tijela i službi, stvaranje atmosfere odgovornosti ukupnog društva u zaštiti djece od različitih oblika viktimizacije, promoviranje prava djece i pozivanje na najbolji interes djeteta), dok se u slučajevima maloljetnih počinitelja nasilnih delikata dešava svojevrsna „sotonizacija“ - način izvještavanja o takvim deliktima se svodi na krajnju individualizaciju (u smislu izrazito negativnih obilježja osobnosti) pri čemu se znatno manji naglasak stavlja na odgovornost društva i na bilo kakvu akciju osim strožeg kažnjavanja i kreiranje politike nulte tolerancije na takvu vrstu ponašanja¹.

Rezultati brojnih istraživanja percepcije i realnosti delinkventnog ponašanja mladih su dobro sumirani u radnom materijalu 12. kongresa Ujedinjenih naroda o prevenciji kriminaliteta i kaznenom pravosuđu (UN, 2010) gdje se kaže: „Postoji velika diskrepanca između realnosti (one iz statističkih podataka, kriminoloških studija i istraživanja) i percepcije (javnosti na temelju medijskih prezentacija) djece i mladih i njihovog odnosa sa kriminalitetom. Može se tvrditi da mediji često daju prostor vjerovanjima i strahovima o mladoj generaciji potičući tako kod javnosti i političara sklonost prema represivnom odgovoru na devijantna ponašanja mladih, premda se u velikom broju slučajeva radi o simptomima adolescencije iz kojih mladi izrastaju. Često se djecu i mlade pogrešno okrivljava za opći porast nasilja, premda oni čine samo manji dio delinkventne populacije“.

KRIMINOLOŠKE SPOZNAJE O NASILNOM PONAŠANJU MLADIH

Opseg i struktura kriminaliteta mladih na području Europe

Realni uvid u stanje i strukturu kriminaliteta u određenoj državi nam omogućavaju službeni podaci o kriminalitetu. „Realnost“ tog uvida ovisi o veličini tamne brojke, odnosno broju kaznenih djela i počinitelja koji ostaje neprijavljen, tj. neotkriven. Kao glavni službeni podaci o kriminalitetu se uzimaju podaci državnih tijela koji vode statistike kao što su policija, državno odvjetništvo, sud i korekcijske ustanove. U svrhu dobivanja što realnijeg uvida u opseg i strukturu kriminaliteta, mnoge države provode i viktimizacijske studije kojima se nastoji utvrditi viktimiziranost građana

¹ U tom smislu su ilustrativni sljedeći naslovi u hrvatskom tisku: „Zašto odgajamo mlade, razularene nasilnike“, „Mladi nasilnici s godinama postaju sve okrutniji“, „Val nasilja: zaraza među maloljetnicima“, „Tko su oni? Mladi bez ciljeva, neorganizirani, ali iznimno opasni“.

na određenim vrstama kaznenih djela u određenom periodu. Osim viktimizacijskih, provode se i studije samoiskaza kojim se građane traži da iskažu frekventnost i vrstu vlastitog delinkventnog ponašanja, bez obzira jesu li evidentirani i sankcionirani od strane formalnih državnih tijela kontrole. U svrhu međunarodnih komparacija stanja, trendova i strukture kriminaliteta se također koriste prethodno navedeni izvori i studije s brojnim dodatnim definicijama i metodološkim napomenama. U kontekstu europskog prostora se kao relevantna koristi publikacija „European sourcebook of crime and criminal justice statistics²“. Publikacija je nastala kao rezultat projekta Vijeća Europe 1996. godine s ciljem kreiranja zbirke o kriminalitetu i kaznenopravnim sustavima za države članice³. Osim prve, izdane su još tri publikacije (2003, 2006 i 2010). Analiza kriminaliteta na temelju ove studije pretpostavlja različita ograničenja obzirom da se službeni podaci o kriminalitetu razlikuju zbog različitih definicija pojedinih kaznenih djela, različitog načina vođenja službenih statistika. U svakoj objavljenj publicaciji se uvodno upozorava na metodološka ograničenja i daju upute za korištenje podataka. Tako se navodi kako kod promatranja službenih izvora podataka o kriminalitetu valja voditi računa o tri skupine okolnosti koje utječu na službene statistike. To su: 1. aktualne okolnosti poput voljnosti za izvršenje kaznenog djela, struktura mogućnosti izvršenja kaznenog djela, rizik detekcije, voljnost građana da prijavi viktimizaciju i učinkovitost tijela kaznenog progona; 2. zakonske okolnosti poput izmjena u kaznenom zakonu, zakona o kaznenom postupku i drugim relevantnim zakonima, formalna organizacija tijela kaznenopravnog sustava i neformalna primjena zakona; te 3. statističke okolnosti poput formalnog prikupljanja podataka, pravila prikupljanja podataka i njihove praktične primjene. Kada se analizira kriminalitet maloljetnika, valja voditi računa o definiciji maloljetničke dobi u pojedinim zakonodavstvima, tj. dobi mladih koji se smatraju kazneno odgovornima i za koje se vodi službena statistika te eventualnim specifičnostima u statističkom praćenju delinkvencije mladih unutar različitih tijela kaznenopravnog sustava.

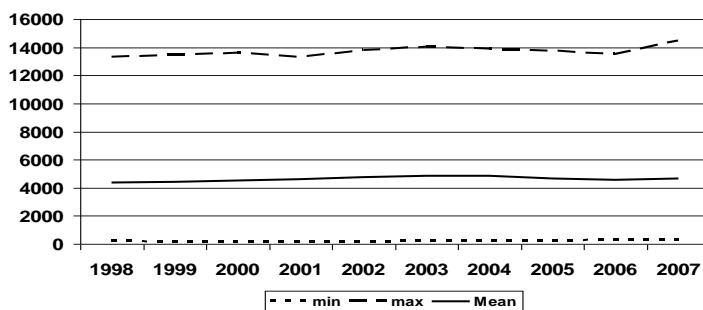
U svrhu utvrđivanja incidencije i vrste viktimizacije se koristi međunarodna viktimizacijska studija (International Crime Victims Survey) koja je nakon prve primjene 1989. godine ponavljana 1992, 1996, 2000. i 2004/05. Cilj ove studije je omogućavanje komparativnih podataka o opsegu i vrsti viktimizacije u različitim zemljama kao i omogućavanje praćenja trendova u duljim vremenskim razdobljima. Europska inačica ove studije je Europska viktimizacijska studija (European Survey on Crime and Safety) koja je realizirana 2005. godine. Osim pitanja o viktimizaciji konkretnim kaznenim djelima (krađa automobila/motora/bicikla, krađa iz automobila, provala, krađa, razbojništvo, seksualni delikti, napadi i prijetnje, korupcija), ispitanike se pita za okolnosti viktimizacije, mišljenje o kriminalitetu te postupanju policije. Za mjere-

² Publikacije su dostupne na: <http://www.europeansourcebook.org/>

³ Prva publikacija je sadržavala podatke iz 36 europskih zemalja za period od 1990. do 1996. Uključivala je statističke podatke o kriminalitetu, kao i statistička pravila i definicije za bolje razumijevanje iznesenih podataka.

nje delinkventnog ponašanja mladih se koristi Međunarodna studija samoiskaza (International Self-Report Delinquency Study) koja je prvi put primijenjena 1992. godine s ciljem mjerenja incidencije različitih oblika poremećaja u ponašanju mladih u industrijaliziranim zemljama.

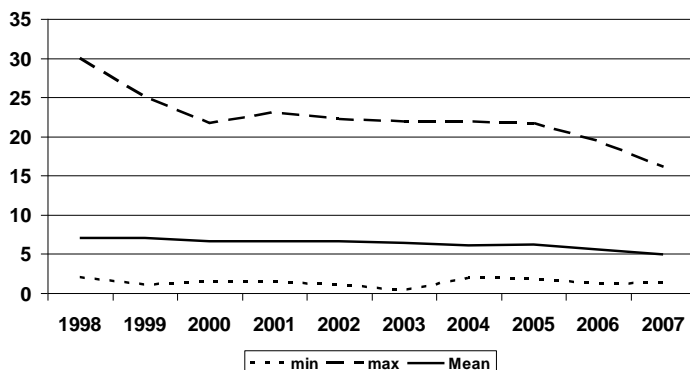
U nastavku rada se koriste podaci iz publikacije European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics kako bi se dobio okvirni uvid u kriminalitet mladih. Tako se, u svrhu stvaranja konteksta analize, najprije navode opći podaci o kriminalitetu, nakon kojih slijede podaci o „klasičnim“ deliktima nasilja – ubojstvu, silovanju i razbojništvu, nakon čega slijede podaci o učešću maloljetnika u pojedinim kategorijama počinitelja. Za prikaz podataka o stopi ukupnog kriminaliteta i stopama pojedinih kaznenih djela, koriste se podaci o ukupnim minimalnim i maksimalnim vrijednostima te aritmetičkoj sredini za sve zemlje koje su svojim nacionalnim podacima sudjelovale u publikaciji. Opći podaci o kriminalitetu (stopa svih kaznenih djela te stope „glavnih“ nasilnih delikata – ubojstva, silovanja i razbojništva) se daju radi stjecanja generalnog uvida u ukupni kriminalitet, obzirom da se delinkventno ponašanje mladih ne dešava izolirano u određenom društvu u određenom vremenu, tj. očekivano je za pretpostaviti da određene okolnosti koje djeluju na kriminalitet kod punoljetnih osoba, djeluju i na maloljetne osobe. Grafikon 1 daje uvid u ukupnu stopu kriminaliteta prema statistikama policije.

Grafikon 1: Stopa kaznenih djela (policijski podaci). Izvor: European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2003, 2006, 2010.

U smislu ukupne stope kaznenih djela je vidljiv dosta velik raspon u kojem se kreću stope, a u smislu trendova se uočava relativna stabilnost stope ukupnog kriminaliteta.

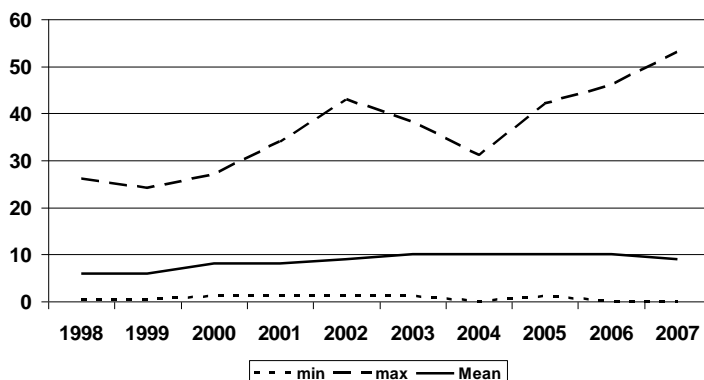
Ubojstva su najteža kaznena djela s obzirom na to da se njihovim počinjenjem dokida temeljno ljudsko pravo na život. Podaci o stopi ubojstava (uključujući i pokušaje) su prikazani u grafikonu 2.

Grafikon 2: Stopa ubojstava – dovršena i pokušana (policijski podaci). Izvor: European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2003, 2006, 2010.

Podaci o stopi ubojstava su, generalno govoreći, optimistični jer se uočava pad stope ubojstava (posebice u maksimalnim vrijednostima) od 2001. godine.

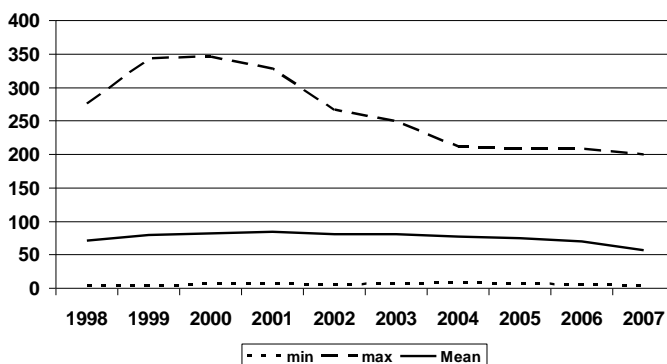
Silovanja predstavljaju „glavno“ kazneno djelo u skupini kaznenih djela protiv seksualnog integriteta. Kod ove vrste kaznenih djela se obično ističe nužan oprez u interpretiranju službenih podataka o incidenciji obzirom na tamnu brojku kod ovakve vrste viktimizacije koja je različita u različitim društvima. Tako se smatra da je u tzv. tradicionalnijim društvima tamna brojka ovakve viktimizacije, tj. kriminaliteta prilično visoka, dok je u razvijenijim društvima ona manja. Tako podatke o stopi ovakve vrste kriminaliteta valja promatrati u kontekstu društvenih vrijednosti u određenoj zemlji.

Grafikon 3: Stopa silovanja (policijski podaci). Izvor: European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2003, 2006, 2010.

Obzirom na prethodno rečeno, teško je zaključiti je li porast maksimalnih vrijednosti u promatranom razdoblju rezultat pozitivnih promjena u zemljama u odnosu na veću voljnost za prijavljivanje ovakve vrste viktimizacije ili realnog povećanja viktimizacije.

Posljednje kazneno djelo nasilnog karaktera za koje se daje prikaz trenda u periodu od 1998. do 2007. godine je kazneno djelo iz skupine imovinskih delikata – razbojništvo.

Grafikon 4: Stopa razbojništva (policijski podaci). Izvor: European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2003, 2006, 2010.

Iz grafikona 4 je razvidan pad maksimalnih vrijednosti stopa razbojništva nakon 1999. i 2000-te godine. Srednje vrijednosti također svjedoče o blagom silaznom trendu u drugom dijelu promatranog razdoblja.

Za maloljetne počinitelje kaznenih djela nije moguće pratiti trendove pa se prikazuju podaci za 2006. godinu. Tako su u Tablici 1 prikazani policijski podaci o postotku maloljetnika (osoba u dobi do 18 godina, u Irskoj do 21) u ukupnom broju osumnjičenih počinitelja kaznenih djela – u drugoj koloni je izražena srednja vrijednost, u trećoj koloni su iskazane minimalne, a u četvrtoj maksimalne vrijednosti. Za minimalne i maksimalne vrijednosti su naznačene zemlje kod kojih su zabilježene takve vrijednosti.

Tablica 1: Policijski podaci o postotku maloljetnika u ukupnom broju osumnjičenih počinitelja kaznenih djela u 2006. (ESCCJS, 2010)

	M	min	max
ukupno	12%	2% Island	48% Latvija
ubojstvo	5%	0% Island, Slovačka	10% Albanija, Nizozemska
ubojstvo/dovršeno	6%	0% Slovačka	10% Albanija, Litva
tjelesna ozljeda	12%	0% Island	40% Irska (21)
silovanje	10%	0% Island	23% Francuska
razbojništvo	28%	0% Island	63% Slovačka
krađa	20%	3% Slovačka	45% Irska
provala	23%	2% Island	52% Irska
krađa mot. vozila	24%	6% Armenija	73% Irska
droge	8%	0% Island	42% Irska

Ukupno sudjelovanje maloljetnika u broju osumnjičenih počinitelja kaznenih djela pokazuje prilično visoki raspon – od 2% do čak 48%. U smislu pojedinih vrsta kaznenih djela se, u smislu visine raspona i sudjelovanja maloljetnika ističu krađa motornog vozila (6-73%), razbojništvo (0-63%) te provala (2-52%).

Sljedeća tablica pruža uvid u podatke o postotku maloljetnika u ukupnom broju osuđenih osoba u 2006. godini (sudski podaci).

Tablica 2: Udio maloljetnika (%) u ukupnom broju osuđenih počinitelja kaznenih djela u 2006. (ESCCJS, 2010)

	M	min	max
ukupno	6%	0,2% Poljska Škotska	14% Latvija
ubojstvo	5%	0% Belgija, Cipar, Sj.Irska	9% Mad, Nizoz,
ubojstvo/dovršeno	5%	0% Belgija, Cipar	12% Švicarska
tjelesna ozljeda	8%	0% Belgija	21% Švicarska
silovanje	10%	0% Škotska	30% Francuska
razbojništvo	21%	0% Cipar	46% Engl/Wales
krađa	13%	0% Škotska	35% Švicarska
provala	17%	0% škotska	28% Latvija
krađa mot. vozila	18%	2& Škotska	34% Eng/Wales
droge	5%	0% Škotska	25% Švicarska

Iz tablice 2 je razvidno kako je srednja vrijednost učešća maloljetnika duplo manja kod osuđenih osoba (6%) nego kod optuženih osoba (12%). Podaci o maksimalnom učešću maloljetnika govore o znatno manjem rasponu u ukupnom kriminalitetu (0,2-14%), dok se u odnosu na pojedina kaznena djela se maksimalne vrijednosti kreću od 9 % za ubojstva do 46 % za razbojništvo.

Sljedeća tablica pruža uvid u načine formalne društvene reakcije na kriminalitet maloljetnika, tj. daje podatke o vrsti sankcija izrečenih maloljetnicima u 2006. godini.

Tablica 3: Vrste sankcija izrečenih maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (ESCCJS, 2010)

	Stopa (100.000)	Opomena (%)	Izvan-institucionalne (%)	Uvjetne (%)	Bezuvjetne (%)	Druge mjere/sankcije (%)
ukupno M Min-max	69 2-206	18 1-56	50 0-100	19 0-73	12 1-34	13 0-67
ubojstvo Min-max	0 0-1	20 0-100	26 0-100	11 0-67	81 0-100	24 0-100
tjelesna ozljeda Min-max	6 0-33	17 0-66	49 0-92	18 0-53	10 0-35	10 0-68
teška tj. ozljeda Min-max	2 0-18	10 0-47	45 0-80	22 0-81	24 0-70	14 0-77
silovanje Min-max	0 0-1	10 0-50	21 0-57	33 0-80	42 0-100	27 0-100
razbojništvo Min-max	3 0-11	15 0-81	40 0-80	37 0-82	27 0-52	14 0-78

Iz ukupnih podataka uočavamo dominantnu zastupljenost izvaninstitucionalnih sankcija (prosječna vrijednost 50%), dok su bezuvjetne sankcije prosječno najrjeđe izricana sankcija (12%). Srednje vrijednosti pokazuju najčešće izricanje bezuvjetnih sankcija za ubojstvo i silovanje, dok su izvaninstitucionalne sankcije najčešće izricane za tjelesne ozljede, teške tjelesne ozljede i razbojništvo.

Tablica 4 daje uvid u srednje, minimalne i maksimalne vrijednosti (izražene u postocima) maloljetne zatvorske populacije u zemljama koje su dostavile podatke za ovu međunarodnu publikaciju. Koriste se tzv. „stock“ podaci – podaci o broju zatvorenika na 1. rujna svake godine.

Tablica 4: Zatvorska populacija – postotak maloljetnika 2003.-2007. godina (ESCCJS, 2010)

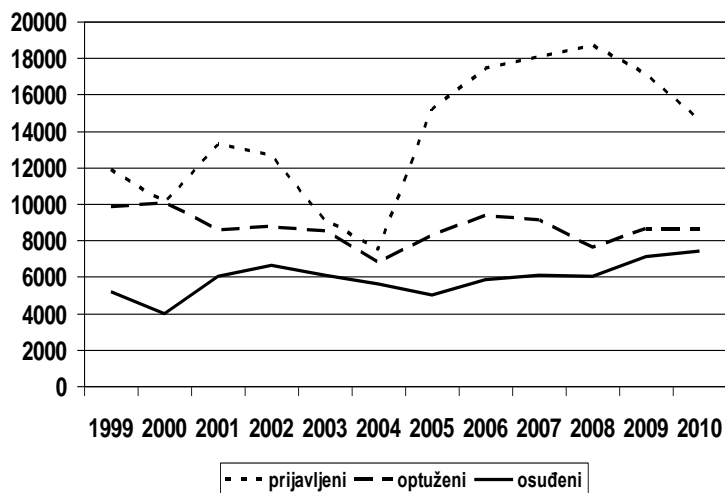
	2003	2004	2005	2006	2007
Mean	2,3	2,0	2,1	1,8	1,9
Min	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Max	10,3	9,9	9,2	9,6	11,7

Iz tablice 4 se uočava kako se prosječno učešće maloljetnika u periodu od 2003. do 2007. godine kreće od 1,8% (2006. godine) do 2,35 (2003. godine), odnosno da se maksimalno učešće maloljetnika u zatvorskoj populaciji kreće od 9,2 – 11,7%.

Opseg i struktura kriminaliteta mladih u Hrvatskoj i Federaciji Bosne i Hercegovine

U ovom dijelu rada se prezentiraju službeni podaci o kriminalitetu za Hrvatsku i Federaciju Bosne i Hercegovine. Izvor podataka su publikacije Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske te Federalnog zavoda za statistiku Federacije Bosne i Hercegovine. Cilj ovog dijela nije komparacija apsolutnih podataka za Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu (jer bi za tu svrhu valjalo izračunati stope i izračunati podatke za ukupan teritorij Bosne i Hercegovine, a ne samo za područje Federacije Bosne i Hercegovine) niti interpretacija prikazanih podataka, već komparacija trendova i unutarnje strukture kriminaliteta mladih za ova dva teritorijalna područja. Kod oba prikaza podataka se slijedi ista logika – najprije se prikazuju podaci za punoljetne osobe, zatim za maloljetne osobe, podaci o učešću maloljetnika u ukupno procesuiranom kriminalitetu te podaci o strukturi kriminaliteta maloljetnika za analizirana područja.

U grafikonu 5 se daje pregled broja prijavljenih, optuženih i osuđenih punoljetnih osoba na području Federacije Bosne i Hercegovine u periodu od 1999. do 2010. godine

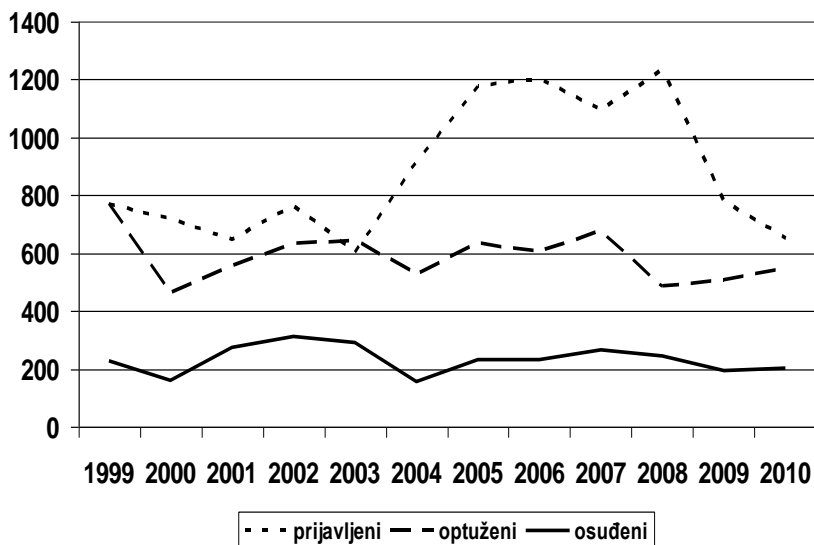

Grafikon 5: Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe i osude (Federalni zavod za statistiku Federacije BiH, 2006, 2011)

Iz prezentiranih podataka se uočavaju dva prilična porasta u broju prijavljenih punoljetnih osoba – 2001. godine i 2005. godine, od kojih ovaj drugi porast bilježi svoj

vrhunac 2008. godine nakon koje slijedi pad u broju prijavljenih punoljetnih osoba. Kod broja prijavljenih punoljetnih osoba se primjećuje uzlazni trend. Podaci o broju optuženih punoljetnih osoba pokazuju znatno blaže oscilacije, a ukupno gledano se radi o blagom silaznom trendu, dok je kod broja osuđenih punoljetnih osoba primjetan trend porasta.

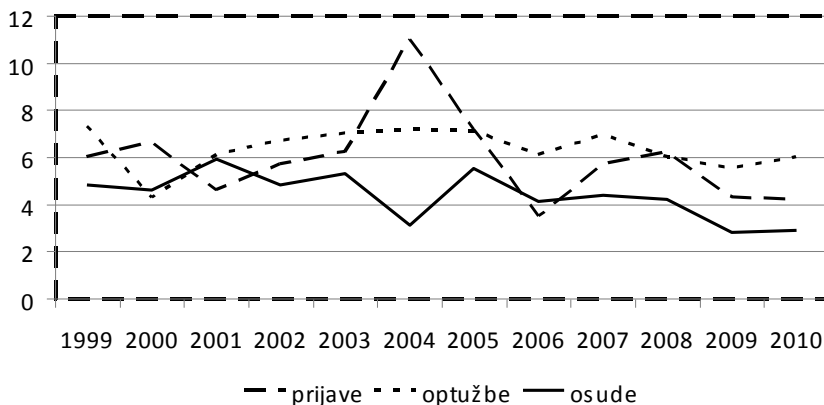
Sljedeći grafikon daje uvid u istu vrstu podataka za maloljetne osobe kako bi se uočile eventualne sličnosti ili razlike u trendovima kriminaliteta u promatranom razdoblju.

Grafikon 6: Maloljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe i osude (Federalni zavod za statistiku Federacije BiH, 2006, 2011)

Kod maloljetnih osoba se uočava sličan obrazac kod broja prijavljenih osoba, sa oštrim porastom koji se desio 2004. i 2005. godine. U smislu generalnog trenda se kod prijava primjećuje rast, a kod optuženih i osuđenih maloljetnika pad.

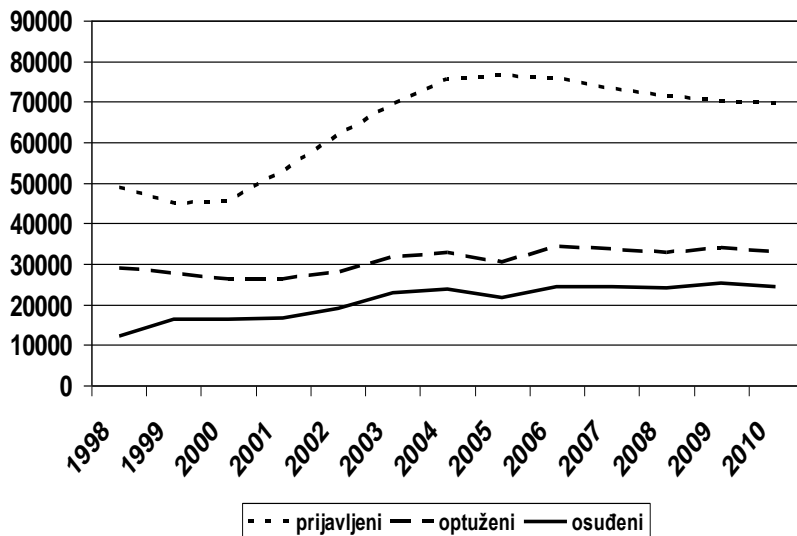
Sljedeći grafikon daje uvid u podatak o učešću maloljetnika u ukupnom kriminalitetu na područje Federacije Bosne i Hercegovine.

Grafikon 7: Udio maloljetnika (%) u ukupnom broju prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba (Federalni zavod za statistiku Federacije BiH, 2006, 2011)

Postotni udio maloljetnika u ukupnom broju prijavljenih osoba se kreće od 3,5 % – 11 %, u ukupnom broju optuženih osoba od 4,3 % – 7,3 %, a u ukupnom broju osuđenih osoba od 2,8 % – 5,9 %. Primjećuju se oscilacije u sudjelovanju maloljetnika u pojedinim kategorijama počinitelja kaznenih djela.

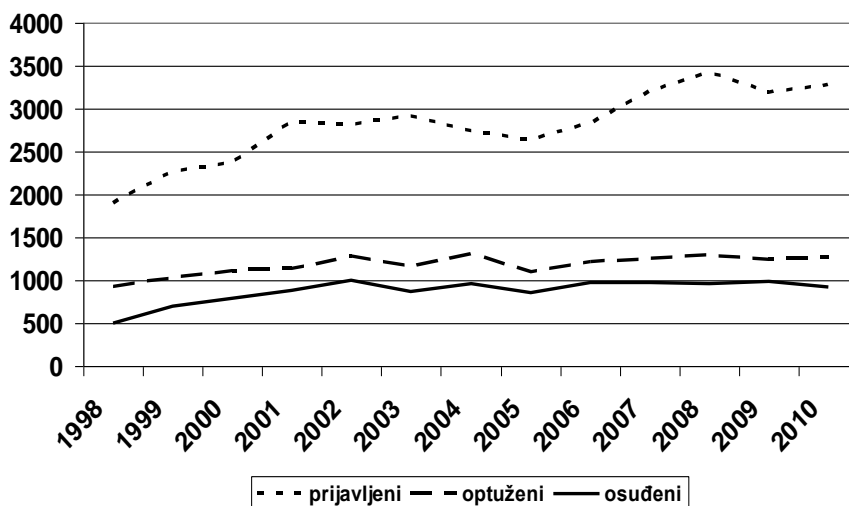
U sljedećih nekoliko grafikona se daju isti podaci za Hrvatsku. Tako u grafikonu 8 nalazimo podatke o ukupnom broju prijavljenih, optuženih i osuđenih punoljetnih osoba.

Grafikon 8: Punoljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe i osude (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2006, 2011)

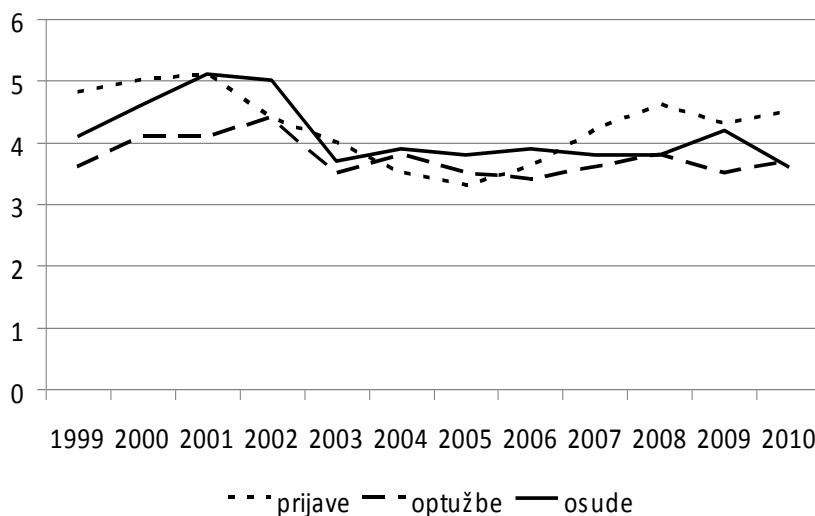
Podaci za punoljetne počinitelje kaznenih djela u Hrvatskoj pokazuju porast u broju prijava, koji je najizraženiji u periodu od 2001. do 2005. godine, dok se od 2007. godine bilježi blagi pad broja prijavljenih punoljetnih osoba. Podaci o broju optuženih i osuđenih punoljetnih osoba u Hrvatskoj pokazuju znatno stabilniji trend u kojem se primjećuje blagi rast u ukupno promatranom periodu.

Grafikon 9 daje uvid u kretanje broja prijava, optužbi i osuda za maloljetne počinitelje kaznenih djela u Hrvatskoj.

Grafikon 9: Maloljetni počinitelji kaznenih djela: prijave, optužbe i osude (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2006, 2011)

Kao kod punoljetnih osoba, i kod maloljetnika se primjećuje trend porasta broja prijavljenih osoba, te optuženih i osuđenih, kod kojih je taj rast nešto blaži.

Grafikon 10: Udio maloljetnika (%) u ukupnom broju prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2006, 2011)

Sudjelovanje maloljetnika u ukupnom kriminalitetu se kod prijave kreće od 3,3 % – 5,1 %, kod optužbi od 3,4 % – 4,4 % te kod osuda od 3,6 % – 4,6 %. Ova učešća pokazuju relativnu stabilnost u promatranom periodu, s tim da se uočava nešto više učešće u prvom dijelu analiziranog perioda.

U sljedećoj tablici se daje sumarni prikaz strukture kriminaliteta maloljetnika u Federaciji Bosne i Hercegovine i Hrvatskoj. Radi se o zbirnim podacima i to za Federaciju Bosne i Hercegovine za period od 1999. do 2010. godine (na temelju podataka o optužbama) i za Hrvatsku za period od 1998. do 2010. godine (na temelju podataka o osudama).

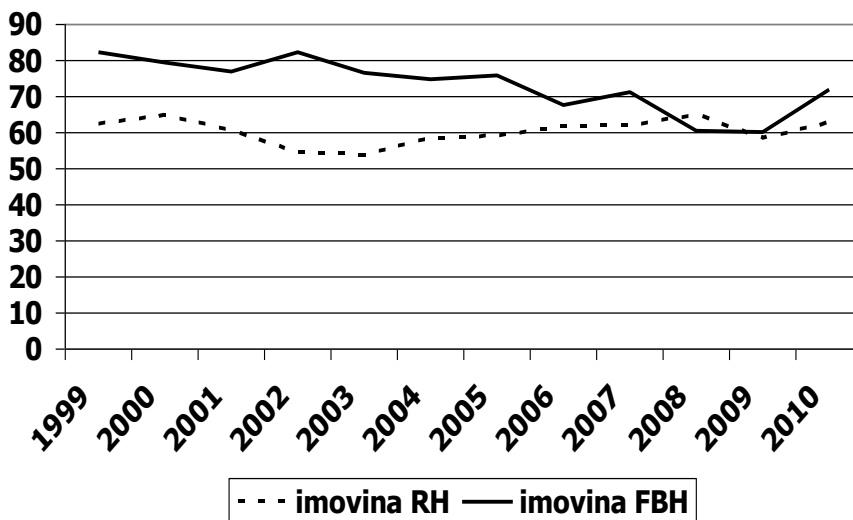
Tablica 5: Struktura kriminaliteta maloljetnika

Federacija BiH	Hrvatska
Imovina (73,7%)	Imovina (61,2%)
Život i tijelo (9,1%)	Vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom (14,9%)
Javni red i pravni promet (6,4%)	Život i tijelo (6,9%)

Iz tablice 5 je razvidno kako su imovinska kaznena djela dominantna na oba promatrana područja (nešto naglašenije u Federaciji Bosne i Hercegovine). U Federaciji Bosne i Hercegovine se po učešću na drugom mjestu nalaze kaznena djela protiv života i tijela, a na trećem kaznena djela protiv javnog reda i pravnog prometa, dok se u Hrvatskoj na drugom mjestu nalaze kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih

međunarodnim pravom (zlouporaba opojnih droga), a na trećem kaznena djela protiv života i tijela.

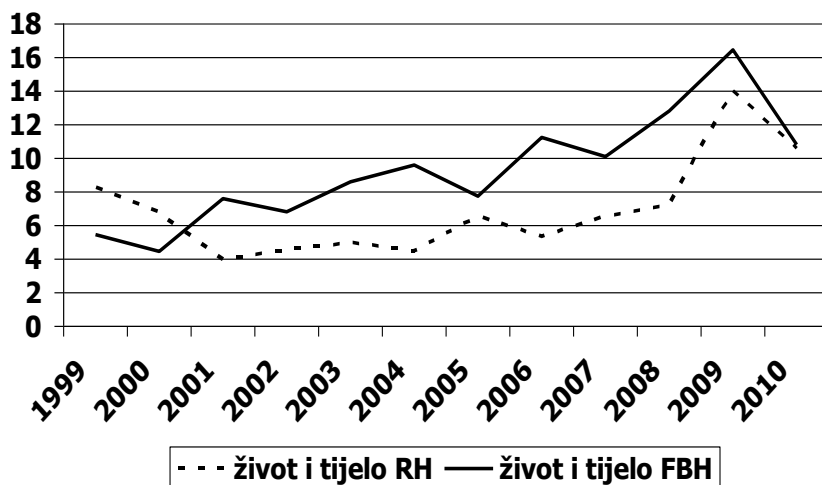
Obzirom na dominantnu zastupljenost imovinskog kriminaliteta, u slijedećem grafikonu se daje uvid u trend učešća imovinskog kriminaliteta u ukupnom kriminalitetu maloljetnika.

Grafikon 11: Učešće imovinskog kriminaliteta (%) u ukupnom kriminalitetu maloljetnika

Vidljivo je nešto niže učešće imovinskog kriminaliteta u ukupnom kriminalitetu maloljetnika iz Hrvatske, no te razlike se smanjuju u posljednjem dijelu analiziranog perioda. Također je vidljiv pad učešća imovinskog kriminaliteta na području Federacije Bosne i Hercegovine, dok je u Hrvatskoj vidljivo relativno stabilno učešće ove vrste kriminaliteta.

Obzirom da su nasilni delikti uglavnom skoncentrirani u skupini kaznenih djela protiv života i tijela, u slijedećem grafikonu se daje prikaz učešća ove skupine kaznenih djela u ukupnom kriminalitetu maloljetnika.

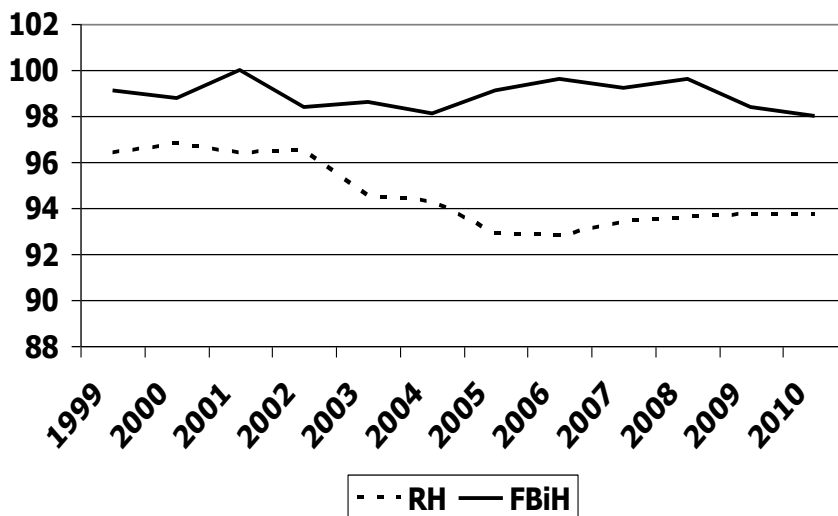
Grafikon 12: Učešće kaznenih djela protiv života i tijela (%) u ukupnom kriminalitetu maloljetnika

Za oba promatrana područja uočavamo sličan trend porasta učešća ove skupine kaznenih djela koji se u posljednjoj godini smanjuje. Obzirom da ova skupina kaznenih djela izaziva najviše pozornosti medija, postavlja se pitanje radi li se doista o realnom povećanju učešća ove skupine kaznenih djela ili se radi o većoj spremnosti državnih tijela da reagiraju na ovakvu vrstu kriminaliteta radi atmosfere moralne panike koju stvaraju mediji svojim načinom izvještavanja. Na taj način bi se moglo raditi o tzv. samoispunjujućem proročanstvu – u ovom slučaju nasilje mladih raste jer zbor medijskog senzacionalističkog izvještavanja društvo (u cjelini, ali i stručnjaci državnih tijela i službi) postaje osjetljivije na problem i spremnije je uočiti i procesuirati takvo ponašanje što ima direktne posljedice na povećanje evidentiranosti pojave (u službenim statistikama). U ovom kontekstu se može spomenuti i tzv. spirala povećanja devijantnosti – proces koji se koristi u okviru objašnjavanja koncepta moralne panike. Mediji odabiru priče o nasilnom ponašanju mladih selektivno, prema novinarskim „vrijednostima vijesti“ (mladi nasilnici se često opisuju kao nekontrolirani i opasni pojedinci) – kako priča postaje interesantna čitateljima, mediji se natječu u produciranju najatraktivnije priče. Pretjerivanje, iskrivljavanje i stereotipiziranje mogu biti korišteni za održavanje priče. Na takvo izvještavanje dolaze odgovori iz različitih izvora: 1. javnost raži zaštitu i „slamanje“ delinkvenata. Podignuta je razina straha i netolerantnosti kao rezultat selektivnog i pretjeranog izvještavanja; 2. političari mogu nastojati steći političku prednost izražavajući zabrinutost koja odražava stavove javnosti. Kako bi dokazali da su „strogi prema kriminalu“ (tough on crime), mogu nastojati donijeti nove zakone ili pooštriti postojeće u rješavanju problema; 3. policijski odgovor na zahtjeve javnosti i političare u provođenju zakona, npr. kroz politiku „nulte tolerancije“. Posljednji dio ovog procesa je

stvorena situacija u kojoj mladi nasilnici sada imaju status „narodnih vragova“⁴ i postaju sve sličniji „monstrumima“ koje su stvorili mediji (adaptirano prema Jewkes, 2004)

Struktura izrečenih sankcija također pokazuje sličnosti u ova dva promatrana područja (u periodu od 1999. do 2010. godine). U smislu formalne reakcije na kriminalitet maloljetnika su najzastupljenije odgojne mjere (99 % u Federaciji BiH i 94,9 % u Hrvatskoj), dok maloljetnički zatvor rijetko korištena opcija (1 % u Federaciji BiH te 1,2 % u Hrvatskoj). U okviru odgojnih mjera je najzastupljeniji pojačani nadzor (65,8 % u Federaciji Bosne i Hercegovine), odnosno pojačana briga i nadzor (42,7 % u Hrvatskoj).

Grafikon 13 daje uvid u učešće izricanja odgojnih mjera kao opcija sankcioniranja delinkventnog ponašanja maloljetnika.

Grafikon 13: Udio izricanja odgojnih mjera (%)

Iz grafikona 13 je razvidno nešto veće korištenje odgojnih mjera na području Federacije Bosne i Hercegovine, a posebice je vidljiv silazni trend izricanja ovih sankcija u Hrvatskoj. Radi li se o gubljenju optimizma u rehabilitacijski potencijal ovakve vrste sankcija i koliki utjecaj na ovakvu sliku ima medijska prezentacija delinkventnog ponašanja maloljetnika, teško je reći bez ozbiljnijeg istraživanja.

⁴ termin „narodni vragovi“ je sinonim za koncept moralne panike, a koristi ga Cohen (1972) u svojoj knjizi: Narodni vragovi i moralne panike: stvaranje modsda i rokera.

OBJAŠNJENJA NASILNOG PONAŠANJA MLADIH

Medijski konstruirana perspektiva

U jednom od prethodnih poglavlja je pojašnjeno kako većina građana svoje razumijevanje i stavove prema kriminalitetu općenito pa tako i nasilnom ponašanju mladih temelji na medijskim prikazima kriminaliteta i nasilja mladih te je također navedeno kako postoji značajna diskrepanca između slike utemeljene na službenim podacima i medijskim prikazima. U kontekstu načina izvještavanja medija o nasilju mladih, tj. stvaranju slike o korelatima tog nasilja (kontekst, etiološki čimbenici nasilnog ponašanja, obilježja počinitelja i žrtava) je vrijedno spomenuti rezultate nekoliko inozemnih istraživanja.

Dorfman i sur. (1997) su proveli istraživanje na temu kako lokalne televizijske vijesti strukturiraju javnu i političku raspravu o nasilju mladih. Analizirali su sadržaj 214 sati lokalnih televizijskih vijesti o kriminalitetu u Kaliforniji i za jedinice promatranja uzeli 1791 priču koja se odnosila na mlade, nasilje ili oboje. Interesiralo ih je li u priče uključena perspektiva javnog zdravlja⁵. Istakli su 5 glavnih zaključaka: 1. nasilje dominira u lokalnom televizijskom izvještavanju, 2. u praćenju nasilja su dominantne specifičnosti pojedinih delikata, 3. više od polovice priča o mladima su uključivale nasilje, 4. epizodno izvještavanje⁶ o nasilju je bilo pet puta češće od tematskog izvještavanja⁷ koje je uključivalo veze sa širim socijalnim faktorima, 5. samo jedna priča je imala eksplicitni okvir javnog zdravlja. Autori zaključuju kako lokalne televizijske vijesti izuzetno ograničeno izvještavaju o etiološkim čimbenicima u pričama o nasilju te ako nacionalni najpopularniji izvor vijesti kontinuirano izvještava o nasilju primarno kroz pojedinačne priče izolirano od socijalnog konteksta, šanse za širu podršku za javnozdravstvena rješenja nasilja će biti sve manje.

Slični su rezultati istraživanja koje su proveli Amundson i sur. (2005) - lokalno izvještavanje o kriminalitetu mladih se fokusira na nasilje, opisuje mlade kao izvore „socijalnog razdora i nereda“ te je dominantno epizodnog karaktera (fokusirano na pojedinačne slučajeve bez davanja tematskog konteksta ili bilo kakve veze sa širim trendovima ili pitanjima).

⁵ U SAD se od početka 90-ih godina prošlog stoljeća razvija javnozdravstveni pristup nasilju. U takvom pristupu se naglašava 1. prevencija nasilja prije nego se desi, 2. Korištenje znanosti i nadzora u svrhu identifikacije učinkovitih politika i programa, 3. Korištenje ulaganja različitih disciplina i zajednica u suradnom pristupu (Mercy i sur., 1993). Značajno je istaknuti da i Svjetska zdravstvena organizacija tretira nasilje kao javnozdravstveni problem.

⁶ Epizodnim izvještavanjem se definiraju priče u kojima je većina priče fokusirana na jedan ili više specifičnih događaja, dok se minimalna pažnja poklanja kontekstu ili širim implikacijama događaja.

⁷ Tematsko izvještavanje podrazumijeva ono u kojem se većina priče fokusira na kontekst, teme, trendove ili etiološke čimbenike.

Krisberg i sur. (2009) su napravili sveobuhvatno istraživanje nasilja mladih iz perspektive medija (analizirali su medijsko izvještavanje za dva desetljeća), stručnjaka kaznenog pravosuđa (intervjuirali su 32 predstavnika tih službi – policijske službenike, probacijske službenike, stručnjake korekcijskih ustanova, suce, državne odvjetnike, javne branitelje i stručnjake iz nevladinog sektora) i samih maloljetnika (intervjuirali su 24 maloljetnika u dobi od 15 do 17 godina kojima je izrečena institucionalna sankcija za različita kaznena djela – u više od polovice slučajeva se radilo o nasilnim kaznenim djelima) za tri američka grada: Dallas, Texas, Washington, DC i San Mateo, Kalifornija. Rezultate su saželi u sljedećih 6 glavnih točaka:

1. Javna percepcija nasilnog kriminaliteta je u najvećoj mjeri funkcija medijskog prikazivanja kriminaliteta, posebice maloljetničkog. Mnogi punoljetni građani imaju malo kontakta s mladima i gotovo nikada direktno iskustvo s kriminalitetom mladih. Zbog navedenog, oni svoje impresije o mladima i kriminalitetu mladih zasnivaju na vanjskim izvorima poput usmene predaje, javnih službenika i, posebice, medija.
2. Medijsko izvještavanje ne reflektira temeljito, a u mnogim slučajevima ni točno razumijevanje mladih ili kriminaliteta mladih. U većini priča se mlade opisuje kao problematične ili problematične za društvo; priče o mladima obično povezuju mlade s nasiljem, kao žrtvama ili kao počiniteljima. Previše izvještavanja se odnosi na rijetka, ali „gnusna“ djela, bez davanja ikakvog konteksta.
3. Javnost treba biti informirani partner u razgovorima o kratkoročnim ili dugoročnim odgovorima na kriminalitet. Istraživanja javnog mnijenja pokazuju da javnost ne podržava strogo kažnjavanje većine mladih, no političari često traže podršku za politike koje su utemeljene na pogrešnim informacijama.
4. Stručnjaci u maloljetničkom pravosudnom sustavu su svjesni potrebe da se diskusije o trendovima kriminaliteta trebaju voditi u okvirima sveobuhvatne, znanstveno utemeljene perspektive koja treba biti utemeljena na točnim i ažurnim podacima. Procjena kriminaliteta mladih i politika u vezi tog problema ne smiju biti zasnovane na pre-pojednostavljenim teorijama, kratkoročnim trendovima ili selektivnim informacijama.
5. Zajednice često trebaju odgovoriti na kratkoročne trendove kriminaliteta, a u tome im mogu pomoći promjene u policijskoj taktici postupanja. Strah javnosti može biti kontroliran kada sistem reagira, no policijski odgovor treba biti planiran odgovorno i strateški, a ne panično.
6. U svojoj suštini, sveobuhvatni i na znanosti utemeljen pristup je zasnovan na stvarnim pričama onih koji su u sistemu – stručnjaka i samih mladih pa i učinkovitost politika i postupanja u odnosu na kriminalitet ovisi o uzimanju u obzir tih perspektiva.

Iz ovog kratkog prikaza istraživanja ove teme je razvidno kako mediji ne daju dostatne informacije niti nude razumijevanje nasilnog ponašanja mladih. Dominantno je zastupljeno epizodično izvještavanje koje iskrivljuje službenu statistiku na način da

se slučajevi koji predstavljaju izuzetak od dominantne strukture kriminaliteta mladih predstavljaju kao dominantni te se stvara dojam da su mladi „odgovorni“ za najveći dio nasilja u potpunom društvu. Nedostatak informacija o kontekstu i senzacionalistički naslovi kreiraju osjećaj nesigurnosti u odnosu na ovaj dio populacije. Kontekst, tj. objašnjenja nasilnog ponašanja mladih se konstruiraju na temelju epizodičnog izvještavanja pa se mogu izvući zaključci o isključivo intraindividualnim korelatima nasilnog ponašanja (iznenadno, neobjašnjivo nasilno ponašanje). Postavlja se pitanje bi li stavljanje nekog konkretnog slučaja u malo širi kontekst ublažilo konture visoko polariziranog načina izvještavanja („zločesti“ počinitelj i apsolutno nevinna žrtva) i kakva bi bila reakcija javnosti na takav način izvještavanja. Na temelju reakcija na izjave stručnjaka iz područja delinkvencije mladih (koji često pokušavaju staviti problem u širi društveni kontekst i koji izbjegavaju komentirati konkretne slučajeve) se stječe dojam da se bilo koji pokušaj šireg gledanja na problem (posebice u smislu razumijevanja motivacije za određenu vrstu ponašanja) doživljava samo i isključivo kao pokušaj opravdanja za počinitelja.

Kriminološka perspektiva

Za razliku od medijski impliciranih objašnjenja nasilnog ponašanja mladih, kriminološke spoznaje, utemeljene na rezultatima brojnih istraživanja, ukazuju na znatno kompleksniju sliku. U kriminologiji je odavno napušten monokausalistički pristup objašnjenja pojedinih oblika delinkventnog ponašanja pa se već neko vrijeme koristi koncept rizičnih i zaštitnih čimbenika u pojašnjenju korelata nasilnog ponašanja. FitzGerald i sur. (2004) su napisali studiju u kojoj daju pregled spoznaja o nasilju mladih u Europi u kojem sažimlju rezultate brojnih istraživanja. U kontekstu objašnjenja nasilnog ponašanja mladih navode kako se razlozi za nasilno ponašanje mladih mogu naći među razlozima za delinkventno ponašanje mladih uopće te da se oni mogu sistematizirati u nekoliko širokih skupina čimbenika: ekonomske, političke, društvene / kulturalne, čimbenike lokalne zajednice /susjedstva te individualne čimbenike. Kao ekonomske čimbenike navode nejednakost i siromaštvo, tj. realnu situaciju nejednakih mogućnosti za mlade koji dolaze iz različitih obiteljskih ekonomskih okolnosti. Upravo mediji, po nekim autorima, povećavaju svijest o velikoj ekonomskoj polarizaciji i pojačavaju doživljaj nezadovoljstva ili napetosti („strain“) radi nedovoljnih resursa za zadovoljavanje želja ili potreba.

Politički čimbenici se pojašnjavaju kroz način na koji se globalna politička zbivanja (nesigurnost radi terorizma) reflektiraju u nacionalnim politikama – nacionalni politički (i medijski) fokus na pitanja zakona i reda („law and order“) služe za maskiranje stupnja do kojeg je globalizacija umanjila mogućnost kontrole događaja na nacionalnog razini. Na neki način, fokusiranje na nasilje mladih služi kao politički spin. Taj osjećaj relativne nemoći političara lako dovodi do strožeg kažnjavanja određenih skupina u društvu, jer na taj način stječu dojam kontrole. U kontekstu pooštavanja politike kažnjavanja u posljednjih se pedesetak godina često analizirao osjećaj sigurnosti /nesigurnosti građana, tj. koncept strah od kriminaliteta. Nacionalne politike suzbijanja nasilja, proglašavanje nulte tolerancije prema nasilju

(ili pojedinim oblicima nasilnog ponašanja) proširivanje definicija nasilnog ponašanja, zakonske izmjene u smislu obveznog postupanja – sve su to moguće veze političkih dešavanja i nasilja mladih. Nadalje, politička zbivanja na međunarodnoj razini, zajedno sa tempom razvoja društva, često rezultiraju u gubitku povjerenja u političke strukture pa mladi ljudi (posebno) nemaju drugih vidljivih kanala za izražavanje svojih frustracija i problema.

U socio-kulturalne čimbenike FitzGerald i sur. (2004) uvrštavaju povećani raspad brakova i porast jednoroditeljskih obitelji, gubitak povezanosti među članovima zajednice, prisustvo bandi u lokalnoj zajednici, dostupnost oružja, prisustvo zlouporabe sredstava ovisnosti (alkohol i droge) te istraživano pitanje utjecaja nasilnih medijskih sadržaja na nasilno ponašanje mladih. Kod čimbenika okruženja / lokalne zajednice autori ističu zajednice s visokom stopom populacijskih promjena (ili različitosti) te oslabljenim vezama u zajednici. U takvim okruženjima je generalna stopa nasilja visoka, kriminalna udruženja su dobro strukturirana te policija izbjegava takva područja, a odgojno-obrazovni sadržaji za mlade su nedostatni ili neadekvatni za njihove potrebe. U skupinu socio-kulturalnih čimbenika možemo svrstati i izloženost mladih medijskom nasilju. Brojna provedena istraživanja pokazuju kako izloženost medijskom nasilju povećava vjerojatnost za agresiju i nasilno ponašanje mladih (Dill i sur., 2011), no ta veza, tj. utjecaj nije nimalo jednostavan, direktan i ekstreman. „Copycat crime“ je pojam koji je poznat i u općoj populaciji, ali nije dobio značajniji znanstveni interes. Surette (2007) i Hurley i Chater (2005) daju pregled „imitacijskog kriminaliteta“ i ljudskog imitacijskog ponašanja zaključujući kako medijsko praćenje kriminaliteta generira „imitacijske delikte“ jer: 1. pokazuju uspješna, nekažnjena opravdana kaznena djela počinjena od herojskih modela; 2. pokazuju kriminalitet u realističnom okruženju kao uzbudljiv i zabavan; 3. umanjuju ili opravdavaju štetu prouzročenu deliktom i 4. uključuju jasne i eksplicitne instrukcije za izvršenje delikata.

U kontekstu individualnih čimbenika autori konstatiraju kako postoji slaganje oko rizičnih čimbenika za nasilno ponašanje mladih te slaganje oko važnosti razlikovanja dviju generalnih skupina maloljetnih počinitelja kaznenih djela koji se razlikuju prema dobi te ozbiljnosti i ustrajnosti delinkventnog ponašanja. Prvu, brojniju skupinu čine oni mladi koji sa delinkventnim ponašanjem počinju tek u adolescentnoj dobi, kazneno djelo čine u sudioništvu, a njihovo ponašanje nije rezultat njihovih trajnijih svojstava osobnosti niti okolnosti obiteljskog življenja, već pritiska vršnjaka. Uz izostanak rizičnih čimbenika u njihovom obiteljskom i obrazovnom / radnom okruženju, ovi mladi „izrastu“ iz kriminaliteta. Drugu skupinu čine oni mladi koji su od najranijeg djetinjstva izloženi rizičnim čimbenicima te prvo kazneno djelo čine u ranoj dobi. Ovakvi mladi razvijaju obrazac ponašanja koji uključuje činjenje kaznenih djela koja vremenom mogu dobivati sve nasilniji karakter, a delinkventno ponašanje se nastavlja i u odrasloj dobi. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2002) dijeli individualne rizične čimbenike u nekoliko kategorija – biološke, psihološke i bihevioralne. Kao mogući biološki rizici navode se povrede i komplikacije povezane s trudnoćom i porodom koji mogu prouzročiti neurološka oštećenja. U okviru psiho-

loško – bihevioralnih rizika navode se hiperaktivnost, impulzivnost, lošu kontrolu ponašanja, probleme pažnje, sniženu inteligenciju i loše postignuće u školi pri čemu se impulzivnost, problemi pažnje, snižena inteligencija i nisko obrazovno postignuće dovode u moguću vezu sa nedostacima u izvršnim funkcijama mozga lociranim u frontalnom režnju. Ove funkcije uključuju: održavanje pažnje i koncentracije, apstraktno rezoniranje i formiranje koncepata, formuliranje ciljeva, anticipiranje i planiranje, učinkovit samo-nadzor (self-monitorin) i svjesnost o ponašanju te inhibicije u odnosu na neprikladno ili impulzivno ponašanje. Osim isključivo individualnih obilježja, velika pažnja se u istraživanjima pridaje utjecajima određenih okolnosti, tj. kvaliteti određenih interakcija. Najznačajnije mjesto u tom smislu imaju obiteljski utjecaji, kako obilježja ličnosti i ponašanja roditelja, tako i kvaliteta funkcioniranja obitelji kao cjeline. Kao nepovoljna obilježja, tj. rizični čimbenici za nasilno ponašanje mladih se tako ističu loša privrženost djeteta s roditeljima, niska razina obiteljske povezanosti, loš nadzor nad djetetom, korištenje fizičkog kažnjavanja u svrhu discipliniranja, roditeljska agresivnost, bračni konflikti u ranoj djetetovoj dobi. Iskustvo nasilne viktimizacije se vrlo često navodi kao jedno od obilježja koje razlikuje nasilne od nenasilnih mladih počinitelja kaznenih djela (Weaver i sur., 2008), no rezultati različitih istraživanja ne pokazuju suglasje po tom pitanju (vidi opširnije u Robertson, Burton, 2010).

U okviru objašnjenja utjecaja na razvoj delinkventnog ponašanja, a posebice nasilnog ponašanja se često spominje i utjecaj, tj. pritisak vršnjaka koji ima veliki značaj u periodu puberteta i adolescencije.

ZAKLJUČAK

Osnovna ideja ovog rada je bilo ukazivanje na značajnu diskrepancu koja postoji u javnoj (medijski kreiranoj) percepciji nasilja mladih i kriminoloških spoznaja. Javna percepcija određenog problema je izuzetno značajna jer je javnost ta koja traži konkretnu reakciju na uočeni problem što ima direktne posljedice na političku percepciju i odgovor. Reakcija na nasilno ponašanje mladih koja je utemeljena na percepciji javnosti (kreiranoj od medija i fokusiranoj na simptome) se može raščlaniti na sljedeće stadije: 1. desi se ekstreman slučaj nasilja koji mediji prikazuju kao pravilo, a ne kao izuzetak; 2. medijski prostor dobivaju „claim makeri“ (kreatori slogana) koji imaju neki interes u podržavanju stvaranja konstrukta „opasnih mladih nasilnika“. Politički neangažirani stručnjaci i znanstvenici postaju marginalizirani (pa i kritizirani) radi svojih pokušaja da ukažu na složenost problema i nekorektnost jednostavnog i visoko polariziranog pristupa objašnjenju nasilnog ponašanja mladih; 3. javnost traži reakciju kao rezultat medijski potpomognute atmosfere moralne panike i proziva odgovorne (političare) na hitno poduzimanje odgovarajućih mjera; 4. političari pod pritiskom javnosti posežu za „brzim“ rješenjima (pooštrevanju kaznene politike prema konkretnoj skupini) radi umirivanja javnosti, tj. zadovoljavanja glasačkog tijela (o penalnom populizmu više u Pratt, 2007); 5. Javnost je umirena, učinak rješenja više nije interesantan ni javnosti, ni političarima.

Za razliku od društvene reakcije utemeljene na simptomima, kriminolozi i drugi znanstvenici koji se bave problemom nasilnog ponašanja mladih se zalažu na kreiranje društvene reakcije koja bi bila utemeljena na etiološkim spoznajama tj. intervencijama koje bi bile fokusirane na znanstveno istražene i utvrđene korelate, tj. rizične i zaštitne čimbenike nasilnog ponašanja mladih. Svima koji se ozbiljnije bave ovim problemom je jasno da ne postoji brzo, jednostavno i jednostrano rješenje. Tako navode i Flannery i Williams (1999) u pregledu učinkovite prevencije nasilja mladih: najučinkovitije strategije su dugoročne, sistematične u tretiranju multiplih rizičnih faktora na multiplim razinama, sveobuhvatne na način da uključuju univerzalne i usmjerene intervencije na kontinuumu brige za djecu i mlade. Brojne evaluacijske studije ukazuju na važnost kvalitetne primjene dokazano učinkovitih programa (kognitivno – bihevioralnih, obiteljskih, razvoja interpersonalnih vještina) kod prvih znakova značajnih poremećaja u ponašanju. Značajno je, međutim, imati na umu da za određeni (manji) broj nasilnih mladih intervencije neće dati željene rezultate. Znači li to da prema njima treba „krojiti“ sistem za sve?

Zaključno bi se moglo reći da bi društvenu reakciju na problem nasilnog ponašanja mladih valjalo izbalansirati u prostoru između percepcije javnosti (utemeljenu na medijskoj prezentaciji) i realne slike (utemeljene na službenim statistikama i znanstvenim spoznajama). Taj balans bi se mogao postići približavanjem medija i stručnjaka na način educiranja novinara za izvještavanje o problemu nasilja mladih i treninga stručnjaka i znanstvenika za komuniciranje svojih spoznaja na javnosti razumljiv način.

Literatura

- Amundson, D.R., Lichter, L.S., Lichter, S.R. (2005). What's the matter with Kids Today: television Coverage of Adolescents in America. Center for Media and Public Affatirs.
- Cohen, B. (1963). The Press and Foreign Policy. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cohen, S. (1972). Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers. Oxford: Martin Robertson.
- Dorfman, L., Woodruff, K., Chavez, V., Wallack, L. (1997). Youth violence on local television news in California. *American Journal of Public Health*, 87 (8), 1311-1316.
- Dill, K.E., Redding, R.E., Smith, P.K., Surette, R., Cornell, D.G. (2011). Recurrent Issues in Efforts to prevent Homicidal Youth Violence in Schools: Expert Oppinion. *New Directions for youth Development*, No 129, Willey Periodicals, Inc, Willey Online Library. DOI: 10.1002/yd.391
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011). Maloljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2010. Statistička izvješća 1452, Zagreb
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2006). Maloljetni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2005. Statistička izvješća 1310, Zagreb
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011). Punoletni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2010. Statistička izvješća 1451, Zagreb
- Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2006). Punoletni počinitelji kaznenih djela, prijave, optužbe i osude u 2005. Statistička izvješća 1309, Zagreb
- (2003). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2003*, second edition. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid series, no. 212, Ministry of Justice, Research and Documentation Centre (WODC)
- (2006). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2006*, third edition. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid series, no. 241, Ministry of Justice, Research and Documentation Centre (WODC)
- (2010). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics – 2010*, fourth edition. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid series, no. 285, Ministry of Justice, Research and Documentation Centre (WODC)

- FitzGerald, M, Stevens, A., Hale, C. (2004). Review of Knowledge on Juvenile Violence: Trends, Policies and Responses in Europe. Kent Criminal Justice Centre, University of Kent. Final Report.
- Federalni zavod za statistiku Federacije BiH (2006). Statistički godišnjak / ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine. Sarajevo.
- Federalni zavod za statistiku Federacije BiH (2011). Statistički godišnjak / ljetopis Federacije Bosne i Hercegovine. Sarajevo.
- Flannery, D.J., Wiliams, L. (1999). Effective Youth violence prevention. In T.P Gullotta, S.J. McElhaney (Eds.), *Violence in homes and communities: Prevention, Intervention, and Treatment* (pp. 207-244). Thousand Oaks, CA: Sage
- Hamilton, J.T. (2007). News That Sells: Media Competition and News Content. *Japanese Journal of Political Sciences*, 8 (1), 7-42.
- Hurley, S., Chater, N. (2005). *Perspectives on Imitation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Jewkes, Y. (2004). *Media and Crime*. London: Sage Publications.
- Krisberg, B., Hartney, C., Wolf, A., Silva, F. (2009). *Youth Violence Myths and Realities: A Tale of Three Cities. The Different Story of Delinquent Youth and as Told by the Media and by Juvenile Justice System Professionals and the Youth Themselves*. National Council on Crime and Delinquency.
- Mercy, J.A., Rosenberg, M.L., Powell, K.E., Broome, C.V., Roper, W.L. (1993). Public health policy for preventing violence. *Health Affairs*, 12, 7-26.
- Pollak, J.M., Kubrin, C.E. (2007). Crime in the News: How Crime, Offenders and Victims Are Portrayed in the Media. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 14 (1), 59-82.
- Pratt, J. (2007). *Penal Populism*. Abingdon, OX: Routledge.
- Reiner, R., Livingstone, S., Allen, J. (2003). From Law and Order to Lynch Mobs: Crime News Since the Second World War. In P. Mason (ed.) *Criminal Visions: Media Representation of Crime and Justice*, 13-32. Portland: Willan Publishing.
- Robertson, C.I.B., Burton, D.L. (2010). An Exploration of Differences in Childhood Maltreatment between Violent and Non-Violent Male Delinquents. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 3, 319-329.
- Smolej, M., Kivivuori, J. (2006). The Relation Between Crime News and Fear of violence. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 7, 211-227.
- Surette, R. (2007). *Media, Crime and Criminal Justice*. Belmont, CA: Thomson Wadsworth.
- UN (2010). *Children, Youth and Crime*. Working paper prepared by the Secretariat. Twelfth United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice. A/CONF.213/4.

- Weaver, C.M., Borkowski, J.G., Whitman, T.L. (2008). Violence Breeds Violence: Childhood Exposure and Adolescent Conduct Problems. *Journal of Community Psychology*, 36, 1, 96-112.
- World Health Organisation (2002). *World Health Report on Violence and Health*. Geneva: World Health Organisation.
- Yanich, D. (2005). Kids, Crime, and Local Television News. *Crime and Delinquency*, 51 (1), 103-132.

Biografije

Dr. sc. Irma Kovčo Vukadin je redovita profesorica i pročelnica Odsjeka za kriminologiju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Koautorica je sveučilišnog udžbenika iz kriminologije te autorica više od 50 znanstvenih radova. Područja njenog znanstvenog interesa su kriminologija, penologija i viktimologija. Članica je nekoliko međunarodnih i strukovnih udruženja iz navedenih područja.